

УДК 159.922:316.61

DOI: 10.31732/2663-2209-2025-80-414-421

Дата надходження: 19.11.2025

Дата прийняття до друку: 17.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License

ГЕНДЕРНО-ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Тетяна Гущина¹, Ольга Сидоренко², Анна Широкова³

¹Канд. психол. наук, доцент кафедри психології ПБНЗ КМУ, «Київський медичний університет», м. Київ, Україна, e-mail: t.hushchyna@kmu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3456-2353>

²Магістерка психології, асистентка кафедри психології ПБНЗ КМУ, «Київський медичний університет», м. Київ, Україна, e-mail: o.syndorenko@kmu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4535-2591>

³Магістерка психології, асистентка кафедри психології ПБНЗ КМУ, «Київський медичний університет», м. Київ, Україна, e-mail: a.shyrokova@kmu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9774-2119>

THE ROLE OF GENDER AND AGE FACTORS IN PERSONALITY VICTIMIZATION: IMPLICATIONS FOR CLINICAL PSYCHOLOGY

Tetiana Hushchyna¹, Olha Sydorenko², Anna Shyrokova³

¹PhD in Psychology, Associate Professor, Department of Psychology, Private Higher Educational Establishment “Kyiv Medical University”, Kyiv, Ukraine, e-mail: t.hushchyna@kmu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3456-2353>

²Master of Psychology, Professor's Assistant, Department of Psychology, Private Higher Educational Establishment “Kyiv Medical University”, Kyiv, Ukraine, postal code 02099, e-mail: o.syndorenko@kmu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4535-2591>

³Master of Psychology, Professor's Assistant, Department of Psychology, Private Higher Educational Establishment “Kyiv Medical University”, Kyiv, Ukraine, e-mail: a.shyrokova@kmu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9774-2119>

Анотація. У статті розглядається віктимність як складна клініко-психологічна проблема, що потребує міждисциплінарного аналізу та уточнення у сучасній науці. Підкреслено, що феномен віктимності не зводиться лише до пасивної ролі жертви, а включає ширший спектр проявів: від індивідуально-психологічних схильностей до поведінкових патернів і соціальних сценаріїв, які формуються під впливом культурного та соціально-економічного контексту. Встановлено, що термін «віктимність», «віктимна поведінка», «віктимогенність» позначають різні аспекти дослідження проблеми, що зумовлює складність її наукової операціоналізації. Проаналізовано індивідуально-особистісні чинники (когнітивні схеми, механізми психологічного захисту, емоційна регуляція), соціально-контекстуальні впливи (сім'я, соціальні інститути, культура), а також динаміку віктимності на різних вікових етапах у жінок та чоловіків. Виявлено, що гендер значною мірою визначає сценарії віктимізації: у жінок переважають моделі міжособистісної залежності та ризики сексуалізованого насильства, тоді як у чоловіків – патерни ризикованої та агресивної поведінки. Встановлено вікові відмінності: дитинство характеризується високою залежністю від мікросоціуму, підлітковий вік – чутливістю до групового тиску, рання дорослість – соціально-рольовою нестабільністю, а пізня дорослість та старість – ризиком ізоляції та експлуатації. Запропоновано інтегративну клініко-психологічну модель аналізу віктимності, яка поєднує мікрорівень особистісних психологічних механізмів та макрорівень соціального середовища. Зроблено висновок про необхідність подальшої розробки диференційованих програм профілактики та психотерапії з урахуванням гендерно-вікової специфіки, що визначає практичну значущість дослідження.

Ключові слова: віктимна поведінка, віктимність, віктимізація, роль жертви, дитяча травма, ідентифікація з агресором, гендерні відмінності, емоційний інтелект, особистісна вразливість.

Формули: 0; рис. 0, табл. 0; бібл.: 30

Abstract. The article examines victimhood as a complex clinical and psychological problem that requires interdisciplinary analysis and clarification in contemporary science. It is emphasized that the phenomenon of victimhood is not limited to the passive role of a victim but encompasses a broader spectrum of manifestations: from individual psychological predispositions to behavioral patterns and social scenarios shaped by cultural and socio-economic contexts. It has been established that the terms “victimhood”, “victim behavior”, and “victimogenicity” denote different

aspects of the issue, which complicates its scientific operationalization. Individual-personality factors (cognitive schemas, psychological defense mechanisms, emotional regulation), socio-contextual influences (family, social institutions, culture), as well as the dynamics of victimhood at different life stages among women and men have been analyzed. It was revealed that gender significantly determines victimization scenarios: in women, models of interpersonal dependence and risks of sexualized violence prevail, whereas in men, patterns of risky and aggressive behavior are more common. Age-related differences were identified: childhood is characterized by high dependence on the microsocial environment, adolescence by sensitivity to peer pressure, early adulthood by social-role instability, and late adulthood and old age by the risk of isolation and exploitation. An integrative clinical-psychological model of analyzing victimhood is proposed, combining the micro-level of personal psychological mechanisms with the macro-level of the social environment. The study concludes with the necessity of further development of differentiated prevention and psychotherapy programs that take into account gender and age specificity, which underlines the practical significance of the research.

Keywords: victim behaviour, victimhood, victimisation, victim role, childhood trauma, identification with the aggressor, gender differences, emotional intelligence, personal vulnerability, existential fears.

Formulas: 0; **fig.:** 0; **tab.:** 0; **bibl.:**30

Постановка проблеми.

Незважаючи на активний розвиток травмотерапії та зростання потреби в психологічній підтримці постраждалих внаслідок російсько-української війни, феномен віктимізації залишається недостатньо теоретично обґрунтованим та клінічно дослідженим. Загалом віктимність розглядається або у звужено кримінологічному контексті, або редукується до наслідків психологічної травми, без глибокого аналізу особистісних, поведінкових та соціально-контекстуальних факторів. Це призводить до труднощів в діагностуванні, ризиків ретравматизації та неефективності психотерапевтичної допомоги. Проблема посилюється поширенням віктимблеймінгу, гендерних стереотипів та недостатньою увагою до вікових соціокультурних детермінант віктимної поведінки. Актуальність дослідження віктимізації різко зростає в умовах колективної травматизації через війну, зростання побутового та гендерного насильства, коли традиційні психодіагностичні та терапевтичні інструменти є недієвими для виявлення прихованих форм віктимної динаміки. Недостатньо розкритими залишаються також механізми її формування у взаємозв'язку з віковими та гендерними особливостями особистості в рамках клінічної психології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття віктимізації належить до міждисциплінарних, оскільки поєднує в собі клінічні, соціальні та культурні виміри людського існування. У класичних працях

Л. Франка, Г. Клейнфелера, Б. Мендельсона віктимність розглядалася переважно у кримінологічному контексті як схильність особи ставати жертвою злочину. Так Л. Франк підкреслював, що віктимність – відносно стабільна риса особистості, проявами якої є певні поведінкові патерни, емоційна вразливість, недостатня критичність до оточуючих, невміння захищати власні кордони. Присутність психологічної складової у визначенні феномену віктимізації сприяла розгортанню розуміння віктимності від фактичної ідентифікації жертви злочинних дій та обставин до віктимності в сенсі «віктимогенності» – потенційної можливості перетворитися на жертву (Давиденко, 2014).

В українських психологічних дослідженнях віктимність визначають як соціально-функціональну та консцієнтальну уразливість (Туляков, 2000; Гарькавець, 2013); як сукупність об'єктивних та суб'єктивних умов-причин перетворення людини на жертву (Джуза, 2023); як потенційну здібність особистості обирати рольовий репертуар «жертви», робити небезпечні ситуації частиною власного життя (Бантишева, 2016); як певний тип дієвості або бездієвості, через які відбувається зумисний вибір та зависання в стані жертви, оскільки це нібито вигідно (Бовть, 2004).

Більшість соціально-психологічних досліджень зосереджені на вивченні феномену індивідуальної віктимності, а саме на виявленні сукупності індивідуальних психологічних, соціальних,

біофізичних детермінант, що викликають віктимізацію особистості (хтось, хто всіх аналізував). У сучасній клінічній психології та психотерапії спостерігається зміщення перспективи в бік розуміння віктимізації як процесу стосунків, що підтримуються дисфункціональними взаємодіями, що повторюються, зокрема в рамках терапевтичних відносин. Цей погляд відповідає посттравматичним та інтегративним моделям, які розглядають віктимізацію як вторинну реакцію на неопрацьовану травму, що відображається в моделях поведінки, порушенні ідентичності і схильності до самозвинувачення або прийняття ролі жертви (Hogowitz, 1986; Герман, 2015).

Мета статті – клінічно обґрунтувати соціально-психологічні чинники та гендерно-вікові особливості віктимізації особистості на основі теоретичного аналізу класичних та сучасних психологічних та міждисциплінарних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. В найширшому розумінні віктимність або віктимогенність – це соціально-психологічна особливість індивіда, яка виявляється як результат набуття індивідом таких фізичних, психічних, соціальних рис та ознак, які здатні зробити його схильним або вразливим до перетворення у жертву.

Поведінка віктимної (віктимогенної) особистості неусвідомлено розгортається так, щоб спровокувати насильницькі прояви агресії, ризики конфліктів та небезпечних наслідків. В такому розумінні віктимізація набуває характеру девіантної поведінки, оскільки містить в собі елементи відхилення від безпечного життя (Бондарчук, 2006; Вакуліч, 2009).

З іншої точки зору, кожен член суспільства має певний рівень віктимності, яка визначається фактом існування людини у світі, соціальному середовищі, де присутні злочинність, ризики та загрози.

На думку В. Тулякова, фактор «вразливості» як причина віктимізації особистості виникає не через

«неправильну» поведінку жертви, а радше через зовнішні обставини – бідність, дискримінацію, відсутність підтримки від держави та соціальних спільнот. Соціальна віктимність (вразливість, яка викликана соціальною нерівністю та умовами життя) формує у особистості сприйняття себе як жертви через відчуття безпорадності, знижує критичність до ризиків і може провокувати повторне потрапляння в небезпечні для життя та здоров'я ситуації. Автор вказував на ризики вторинної віктимізації через заподіяння нової шкоди жертві з боку правоохоронної, медичної або судової систем (Туляков, 2000).

Іншим джерелом віктимізації є зумисно (але не завжди усвідомлено) обрана індивідуальна стратегія, коли віктимність не обов'язково є наслідком важких соціальних умов, а радше стратегічним засвоєнням або прийняттям на себе ролі жертви в міжособистісних стосунках або соціальних контекстах. Цей тип віктимності має виражений функціональний характер, є проявом ситуативної адаптації, наприклад, отримання вторинної вигоди, уникнення конфліктів, збереження стосунків, отримання допомоги.

В психоаналітичному підході процес перетворення на жертву досліджуються через динаміку глибинного внутрішнього конфлікту між потягами лібідо та мортідо, де агресія може бути спрямована на самого себе в ситуації насилля або підпорядкування (Медвідь, 2016). Глибинні механізми віктимізації пояснюють такі концепти як повторення (compulsion), коли жертва несвідомо відтворює травмуючі ситуації; ідентифікація з агресором – психологічний захист, який призводить до прийняття позиції зручної для агресора; несвідоме почуття провини – бажання бути покараним, відчуття «я цього заслуговую»; співзалежність – пошук жертвою визнання та прийняття через страждання та приниження; порушення кордонів Я, коли особистість не відділяє себе від інших, не може захиститися, сценарій жертви – стійкий, несвідомий життєвий сценарій.

Так, З. Фройд ввів поняття «вторинної травми» (repetition compulsion), коли людина несвідомо відтворює небезпечні ситуації, навіть якщо вони спричиняють шкоду та біль. Зазвичай несвідоме повторення травмуючого досвіду базується на драматичних травматичних подіях дитинства (Фройд, 2019).

Ш. Ференці, досліджуючи дитячу травму, акцентував на ідентифікації з агресором як глибинному механізмі віктимізації. В таких випадках дитина несвідомо ідентифікується з дорослим – агресором, беручи роль жертви як «звичну» і в подальшому відтворює сценарій жертви в своєму житті, сприймаючи це нормою близькості (Ференці, 2024).

А. Фройд та її послідовники розкрили потенціал віктимізації в механізмах психологічного захисту, які формуються спочатку як способи реагування на загрозу, але можуть закріпитися як хронічні віктимні поведінкові патерни (Фройд, 2019). Дитяча травма, яка призводить до раннього розщеплення образів «поганого» та «хорошого» об'єкту, впливає на здатність будувати зрілі стосунки. Відповідно людина несвідомо «втягується» в травматичні зв'язки, повторюючи сценарії залежності та вразливості (Courtois & Ford, 2013; Герман, 2015).

Ж. Лакан вважав, що глибинними механізмами віктимізації можуть виступати не тільки безпосередні акти насилля, але й несвідомі бажання бути визнаним навіть через страждання. Він підкреслював значення символічного прийняття та символічної ідентичності. Дефіцит визнання та прийняття соціальним оточенням провокує людину на пошук символічної ідентичності (через існування в мові іншого) і це робить суб'єкта вразливим перед насиллям та соціальним відчуженням. Віктимна поведінка може з'являтися у момент, коли суб'єкт опиняється перед реальними травмуючими обставинами, які не можливо символізувати і виявляється у стані безпорадності. Суб'єкт не володіє своїм

бажанням, а лише реалізує бажання іншого (агресора, соціуму тощо). Жертва може несвідомо повторювати віктимні сценарії (наприклад, у стосунках), намагаючись сприйняти досвід, в якому припиняється мова і починається шок, ступор, або «тілесне знання» про те, що не можна висловити («Реальне» за Лаканом). Віктимність часто є наслідком зустрічі з «Реальним», яке порушує цілісність суб'єкта і вимагає реконструкції його внутрішнього світу (Fink, 1997).

У когнітивно-поведінковому підході акцент зроблено на когнітивних спотвореннях та набутих схемах безпорадності, які формують базу для віктимної поведінки (Бек, Девіс & Фріман, 2024; Seligman, 2002).

Процес такого типу віктимізації відбувається як соціально навчена поведінка, тобто через підкріплення, які отримують в міжособистісних стосунках: увагу, співчуття, уникнення відповідальності тощо. Роль жертви може бути як нав'язаною, так і обраною, і проявлятися як нав'язана ідентичність або реакція на ситуацію. Соціально-рольова віктимність зберігається як особистісна стратегія і може повторюватися несвідомо в близьких стосунках, на роботі, в терапії. Люди, які опинилися в ролі жертви можуть знову й знову потрапляти у подібні ситуації, якщо така поведінка отримує «повторні підкріплення»: співчуття рідних, уникання відповідальності, складних рішень, тимчасове зниження тривоги. Ці вигоди неусвідомлюються, але підтримуються через віктимну модель поведінки.

Е. Берн та його учень С. Карпман детально розкрили механізми такого соціально-рольового типу віктимізації через аналіз психологічних життєвих сценаріїв, зокрема психодинамічної гри «Драматичний трикутник: жертва – переслідувач – рятівник», а М. Селігман – в концепції набутої безпорадності як фундаменту для пояснення хронічної/латентної віктимності (Karpman, 1968; Seligman, 2002).

Феномен латентної віктимності проявляється через перетворення віктимної поведінки не лише у сценарій страждання, але й як підтримка травматичної динаміки (Kalsched, 1996). Рушійними механізмами цього явища виступають віктимні переконання, відмова від відповідальності, вторинні вигоди, пошук зовнішнього винного або зовнішнього рятівника. Таким чином віктимізація отримує циклічний характер через повторення інтерособистісного сценарію, який підтримує психічну структуру безпорадності. Так само віктимна поведінка є неусвідомленим повторенням дитячих моделей взаємодії, що сформувалися в ситуаціях травматичного безсилля.

Варто зауважити, що особистісні прояви віктимності – не є випадковими епізодами: це сталі особистісні характеристики, пов'язані з певним способом сприйняття світу, себе та інших. Віктимізація – це результат особистісного розвитку, а не лише зовнішніх обставин. Віктимна поведінка може бути частиною життєвого сценарію, вбудованого в структуру особистості і може проявлятися в повторенні вибору небезпечних стосунків, сталій позиції «жертви», відсутності навичок самозахисту.

Ключовим в розумінні механізмів віктимізації є наявність потенціалу жертвності, який може проявлятися або ні, залежно від поведінки та умов середовища. Проте віктимність як віктимогенність та віктимність як віктимна поведінка мають відмінності. Віктимна поведінка – це активна реалізація віктимного потенціалу і вона може бути усвідомленою чи неусвідомленою, а також складається з конкретних дій та реакцій, які формують перехід в позицію жертви.

Водночас міждисциплінарні дослідження (правові, соціологічні, клінічні) демонструють, що віктимність не може бути зведена лише до особистісної характеристики, а формується у складному полі взаємодії індивідуальних та контекстуальних чинників. Стати жертвою

– це наслідок не лише індивідуальних особистісних якостей, але й відображення соціального неблагополуччя, правової незахищеності та інституційованої слабкості.

Важливим підґрунтям формування віктимної поведінки є соціальні ролі та культурні очікування, особливо в контексті вікових та гендерних проявів.

Травматичний досвід дитинства створює надвисоку вірогідність формування віктимної особистості. Базовою вразливістю дитячого віку є повна залежність дитини від дорослих, незрілість когнітивних, емоційних, фізичних ресурсів для захисту від насильства або нехтування потребами. В численних дослідженнях показана роль специфічної психологічної вразливості, яка визначається власне віковою динамікою. Дитячі травми створюють умови первинної віктимізації у випадках занедбання або насильства, кризових життєвих обставин. Природа насильства з боку рідних, або просто дорослих для дитини є тим, що не можна пояснити та передбачити, і єдиною стратегією виживання стає стратегія покори, стратегія жертви. Діти – жертви навчаються реагувати, навіть не маючи здатності називати або розрізняти сигнали загрози, які пробуджують в них тривогу. Вкорінюють в свою ідентичність систему смислів, ядром якої є самозвинувачення та визнання власної негідності (Герман, 2015).

На думку дослідників комплексної травми Courtois та Ford, люди, які пережили травми раннього віку перебувають в режимі біологічного та психологічного виживання протягом життя: відчують постійно тривогу, часто борються з почуттям гніву, горя, відчуження, недовіри, низької самооцінки, самотності, сорому та відрази до себе. Їх особистість опиняється в полоні віктимної ідентичності, яка протягом життя сприятиме стагнації особистісних ресурсів та ускладненню в соціальній самореалізації (Courtois & Ford, 2013).

Українські дослідники Кибальченко В., Джу́жа О. наголошують на особливо негативному впливі авторитарного,

гіперопікуючого та ігноруючого стилю виховання в дитинстві. Науковці акцентують поліфакторну природу віктимізації дитини, коли одночасно можуть бути присутні і психопатології батьків, і особистісні особливості матері, і емоційні порушення організації сім'ї, низький соціально-економічний статус сім'ї, конфлікти в сім'ї, розбіжності цінностей сім'ї, неповна сім'я, алкоголізація, наркотизація одного або обох батьків, надзвичайно молодий вік батьків. Сукупний тягар соціальних та психологічних травмуючих обставин визначає комплексний характер психотравми і її довготривалого наслідку – віктимізації особистості (Кибальченко, 2017; Джужа, 2023).

В дослідженнях підліткового віку виокремлюють додаткову специфічну вразливість, яка викликана кризами ідентичності, актуалізованою потребою у соціальному визнанні, конфліктами з авторитетами. В ситуації дефіциту підтримки дорослих та власної психологічної незрілості підлітки потерпають від булінгу, сексуальної експлуатації чи групового тиску (Гарькавець, 2013; Шиліна & Іванов, 2016; Джужа, 2023).

Період ранньої дорослості (18-40) – вік спроб побудови близьких стосунків, що без достатнього емоційного досвіду або критичного мислення стає фактором психологічної вразливості і віктимізації у сфері інтимних та професійних стосунків. У зрілому віці віктимні сценарії частіше пов'язані з сімейною або професійною сферами (психологічне насильство у шлюбі, мобінг на роботі, кризи кар'єри, сімейні конфлікти, економічна нестабільність). У літньому віці віктимність набуває форм соціальної ізоляції, економічної залежності з боку рідних чи опікунів. (Туляков, 2000; Вакуліч, 2009; Мірошніченко, 2016; Поліщук, 2016).

Гендерна специфіка схильності до віктимної поведінки обумовлюється як соціальними очікуваннями, так і

стереотипними уявленнями про ролі чоловіків та жінок (Бантишева, 2016; Куравська, Лукеча & Гошків, 2022). Зокрема чоловіки демонструють схильність до активної віктимності, яка проявляється через агресивність, участь у конфліктах і девіантну поведінку (Поліщук, 2016; Туляков, 2000). Це підвищує ризик бути втягнутим у ситуації насильства, особливо з боку інших чоловіків. D. Olweus виявив, що понад 80% хлопців, які стали жертвами шкільного булінгу зазнали фізичної агресії саме від однолітків чоловічої статі (Olweus, 1985). Натомість жінки частіше демонструють пасивну віктимну поведінку, що виявляється у підкоренні, уникненні конфліктів, залежності від думки оточення та потребі в захисті. Ці патерни поведінки формуються під впливом фемінізованої моделі соціалізації, де цінуються покірність, турбота та емоційна вразливість. (Бантишева, 2016; Куравська, Лукеча & Гошків, 2022). У дослідженні О. Бантишевої здійснено аналіз поведінки юнаків та юнок віком від 17 до 21 років, і виявлено, що гендерно-рольові установки зумовлюють тип віктимної поведінки. Юнаки частіше демонструють гіперсоціальну та агресивну віктимність, тоді як дівчата – безпорадність та залежність (Бантишева, 2016).

Аналіз характеру корисливо-насильницьких злочинів показує, що дівчата, які виявляють низьку ініціативність, труднощі в організації власної діяльності та потребу у зовнішньому контролі, частіше потрапляють у ситуації психологічного насильства або маніпуляції (Мірошніченко, 2016). Також важливим є фактор рольових очікувань суспільства при віктимізації неповнолітніх: дівчата частіше потрапляють у ситуації символічного або психологічного тиску, хлопці – у фізичне насильство (Шиліна & Іванов, 2016).

В дослідженні О. Петрунько гендерні відмінності віктимізації виражаються у виборі стратегії в загрозливих ситуаціях: молоді жінки частіше відчувають безсилля та потребу в

соціальній підтримці, а чоловіки – ізольованість та недовіру (Петрунько & Паціора, 2023). Мединська Ю., Дерв'янка С. вказують на те, що важливим предиктором віктимної поведінки є емоційний інтелект (Мединська, 2012; Дерв'янка, Примак & Ющенко, 2018). Зокрема виявлено, що юнаки з нерозвиненою емоційною регуляцією частіше вдаються до агресивного самозахисту; у дівчат емоційна чутливість і залежність підсилюють конформну поведінку.

Отже, дослідження різних авторів підтверджують, що існують відмінності в стилях віктимної поведінки, методах психологічного захисту, способах реагування на критичні чи небезпечні ситуації в залежності від гендеру в конкретному віці. Ця різниця проявляється у схильності чоловіків до більш активного або агресивного самозахисту, тоді як жінки частіше демонструють пасивні чи залежні стратегії реагування. Гендерні стереотипи виступають системним фактором: вони закріплюють уявлення про «допустимі» ролі жертви чи агресора для чоловіків та жінок. Клінічний аналіз демонструє, що ігнорування цих стереотипів у психотерапевтичній практиці знижує ефективність втручань.

Висновки. Віктимізація є складним міждисциплінарним феноменом, який не можна зводити до окремої особистісної характеристики. Її формування зумовлене поєднанням соціально-психологічних факторів та гендерно-вікових особливостей психічного розвитку.

Проаналізовано, що поведінкові стратегії жертви можуть мати як характер

несвідомої адаптації (концепції набутої безпорадності, драматичного трикутника, ідентифікації з агресором), так і соціально навченої ролі, яка підтримується через вторинні вигоди.

Встановлено, що гендер визначає специфіку формування віктимних сценаріїв: для жінок характерніші моделі міжособистісної залежності та ризик потрапляння у ситуації домашнього чи сексуального насильства, тоді як чоловіки частіш демонструють віктимність через ризиковану або агресивну поведінку.

Визначено вікові особливості процесу віктимізації, які істотно модифікують інтенсивність і характер віктимізації: у дитинстві домінує залежність від оточення, у підлітковому віці – вразливість до групового тиску, у молодості – нестабільність соціальних та рольових позицій, у похилому віці – ризик соціальної ізоляції та експлуатації.

Виявлено, що соціально-контекстуальні фактори (сімейна динаміка, культурні норми, економічні умови) виступають фоном, що підсилює або послаблює прояви гендерно-вікової віктимності. Інтегративно клініко-психологічна модель дозволяє поєднати мікрорівень (особистісні механізми) та макрорівень (соціальні умови), що створює основу для глибшого розуміння феномену віктимізації.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на емпіричне підтвердження запропонованої моделі та розробку клінічних інструментів діагностики віктимності з урахуванням гендеру та віку.

Література:

- 1.Бантишева, О. О. (2016). Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до віктимної поведінки. *Молодий вчений*, 1(28), 132–136.
- 2.Бек, А., Девіс, Д., & Фріман, А. (2024). *Когнітивна терапія розладів особистості*. Київ: Науковий світ.
- 3.Бовть, О. Б. (2004). Віктимна поведінка як психологічна проблема. У *АКЛ* (с. 14–22). Київ.
- 4.Бондарчук, О. І. (2006). *Психологія девіантної поведінки*. Київ: МАУП.
- 5.Вакуліч, Т. М. (2009). *Психологія віктимної поведінки*. Київ: Науковий світ.
- 6.Гарькавець, С. О. (2013). *Психологія підліткової віктимності: Монографія*. Луганськ: Ноулідж.
- 7.Герман, Д. (2015). *Психологічна травма та шлях до видужання*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- 8.Давиденко, В. Л. (2014). Генеза кримінологічного вчення про жертву. *Форум права*, 3, 97–101.

9. Дерев'янка, С., Прима, Ю., & Ющенко, І. (2018). Роль емоційного інтелекту в запобіганні віктимності молоді. *Наука і освіта*, (9–10), 44–50.
10. Джуза, О. М., & Сюравич, В. Г. (2023). Характеристика основних факторів віктимізації дітей і запобігання домашньому насильству. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*, 4, 12–18. <https://doi.org/10.32782/cuj-2023-4-2>
11. Кибальченко, В. (2017). Віктимізація в дитячому віці як наслідок поліфакторної депривації. *Особлива дітина: навчання та виховання*, (4), 27–36.
12. Куравська, Н. В., Лукеча, І. М., & Гошків, В. В. (2022). Гендерні особливості схильності до віктимної поведінки студентів закладів вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (4), 45–50. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.9>
13. Медвідь, Є. С. (2016). *Основи глибинної психології: навчальний посібник*. Ніжин.
14. Мединська, Ю. Я. (2012). Рівень емоційного інтелекту як детермінанта психологічної безпеки особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2(2), 354–359.
15. Мірошніченко, Т. О. (2016). Загальна характеристика рівнів віктимологічної профілактики корисливо-насильницьких злочинів. *Європейські перспективи*, (2), 70–74.
16. Полішук, І. В. (2016). Психологічне благополуччя осіб із різним досвідом віктимності. *Психологія і суспільство*, (1), 34–43.
17. Петрунько, О. В., & Паціора, Г. (2023). Особливості віктимної поведінки молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2(70), 159–165.
18. Туляков, В. О. (2000). *Віктимологія. Соціальні та кримінологічні проблеми*. Одеса: Юридична література.
19. Ференці, Ш. (2024). Змішування мов між дорослим і дитиною. Мова ніжності і пристрасті (пер. М. Євграшиної). *Український психоаналітичний журнал*, 2(2), 112–117. <https://doi.org/10.32782/upj/2024-2-2-10>
20. Фройд, З. (2019). *Тлумачення снів* (пер. В. Чайковського). Харків: Фоліо.
21. Шиліна, А. А., & Іванов, М. С. (2016). Гендерні особливості статусно-рольової та поведінкової віктимності неповнолітніх. *Право і безпека*, 4(63), 169–173.
22. Courtois, C., & Ford, A. (2013). *Treatment of complex trauma: A sequenced, relationship-based approach*. Guilford Press.
23. Fink, B. (1997). *A clinical introduction to Lacanian psychoanalysis*. Cambridge: Harvard University Press.
24. Horowitz, M. J. (1986). *Stress-response syndromes: A review of posttraumatic and adjustment disorders*. *Hospital & Community Psychiatry*, 37(3), 241–249.
25. Kalsched, D. (1996). *The Inner World of Trauma: Archetypal Defences of the Personal Spirit*. Routledge/Taylor & Francis
26. Karpman, S. (1968). Fairy tales and script drama analysis. *Transactional Analysis Bulletin*, 7(26), 39–43.
27. Olweus, D. (1985). *Aggressive behavior among schoolchildren*. Bergen: Bergen University Press.
28. Seligman, M. E. P. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology*. Oxford University Press.
29. Freud, A. (n.d.). Defense mechanisms. In *Encyclopedia Britannica* (Vol. 7, pp. 172–173). London.